

ΚΕΤΕΒΕ

ISBN: 978-625-8770-25-4

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 1698

İnceleme

Yayın Yönetmeni

Furkan Çalışkan

Dizi Editörü

Yusuf Genç

Yayıma Hazırlayan

Sevde Yılmaz

Düzeltili

Rabia Şenol

Kapak

Harun Tan

Mizanpaj

Özkan Kaya

1. BASKI

Haziran 2026
İstanbul

Ketebe Yayınları

Sertifika No. 49619

Maltepe Mahallesi Fetih

Caddesi No: 6 Dk: 2

Topkapı 34010 İstanbul

Tel: 212.612 29 30

e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt

Sertifika No. 49641

Marmara Yayıncılık Ltd. Şti.

Bahçelievler Mah. Hareket Ordusu

Sokak. No:7/1 Bahçelievler/İstanbul

Tel: 0212 554 01 31

e-mail: grafik@marmaracopy.com

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ye aittir.
İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

BALKANLARDA
OSMANLI
MEDRESELERİ
5

BİLGİN AYDIN
RIFAT GÜNALAN

Kosova Medreseleri

KETEBE

Bilgin Aydın

1969 yılında Beyşehir’de doğdu. Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arşivcilik Bölümü’nden mezun oldu (1993). Bu bölümde Araştırma Görevlisi olarak akademik çalışmalarına başladı (1994). Aynı üniversitenin Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Arşivcilik Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisansını, “Osmanlı Yenileşmesi Döneminde Bab-ı Meşihat’ın Bürokratik Yapısı ve Evrak İdaresi” tezi ile (1996), doktorasını ise aynı enstitünün Bilgi ve Belge Yönetimi Ana Bilim Dalı’nda “Osmanlı Bürokrasisinde Divan-ı Hümayun Defter Formlarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi (XV-XVI. Yüzyıl)” adlı tezi ile (2003) tamamladı. 2008 yılında doçent ve 2015 yılında profesör oldu. Hâlen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nde bilimsel çalışmalarını sürdürmektedir. Başlıca çalışma sahası, arşiv tarihi ve Osmanlı bürokrasi tarihidir.

Rıfat Günalan

1969 yılında Ordu’nun Mesudiye ilçesinde dünyaya geldi. 1990 yılında girdiği Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arşivcilik Bölümü’nden 1994 yılında mezun olup 1995’de Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arşivcilik Bölümünde Araştırma Görevlisi oldu. 1997 yılında aynı üniversitenin Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Arşivcilik Anabilim Dalı’nda, “Osmanlı Bürokrasisi’nde İradeler ve İradelerin Form Özellikleri” tezi ile yüksek lisansını, yine aynı enstitünün Arşivcilik Anabilim Dalı’nda “XVI. Yüzyılda Bâb-ı Defterî Teşkilatı ve Maliye Ahkam Defterleri” başlıklı teziyle 2005 yılında doktorasını tamamladı. 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’ne öğretim üyesi olarak atanıp 2012 yılında doçent oldu. 2018 yılında profesör olup aynı üniversitenin, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nde akademik faaliyetlerine devam etmektedir. Başlıca çalışma alanı, genelde Osmanlı Defter Sistemleri, özelde ise; Arşivcilik Tarihi, Osmanlı Müesseseleri Teşkilat Tarihi, Kütüphâneçilik Tarihi, Osmanlı Belgelerinin Diplomatikası’dır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
GİRİŞ	13
Kosova'da XV. Yüzyılda Yaptırılan Medreseler	20
Kosova'da XVI. Yüzyılda Yaptırılan Medreseler	22
Kosova'da XVII. Yüzyılda Yaptırılan Medreseler	27
Kosova'da XVIII. Yüzyılda Yaptırılan Medreseler	28
Kosova'da XIX. Yüzyılda Yaptırılan Medreseler	30
Kosova'da XX. Yüzyılda Yaptırılan Medreseler	39
SONUÇ	41
PRİZREN MEDRESELERİ	45
1. Sûzî Çelebi Medresesi	54
2. Gâzi Mehmed Paşa Medresesi	55
Mehmed Paşa Medresesi Tayin Kayıtları	59
3. Mehmed Bey Medresesi	61
Mehmed Bey Medresesi Tayin Kayıtları	62
4. Mustafa Paşa Medresesi	64
5. Mevlânâ Ali Efendi Medresesi	65
6. İlyas Paşa Medresesi	65

7. Sofu Sinan Paşa Medresesi	66
8. Mehmed Said Paşa Medresesi	67
9. Mahmud Paşa Medresesi	68
10. Emin Paşa Medresesi	70
11. Tahir Paşa Medresesi	74
12. Yavuz Mehmed Efendi Medresesi	74
13. Şeyh Hüseyin Medresesi	75
14. Zahofça Köyü Medresesi	76

İPEK MEDRESELERİ

1. Fâtih Sultan Mehmed (Bayraklı) Câmii Medresesi	82
2. Obranzâde Mehmed Bey Medresesi	84
Mehmed Bey Medresesi Tayin Kayıtları	87
3. Ahmed Bey Medresesi	90
Ahmed Bey Medresesi Tayin Kayıtları	91
4. Kahraman Paşa Medresesi	92
5. Atik Medrese	92
6. Büyük (Yeni) Medrese	93
7. Osman Çavuş Medresesi	93
8. Bulazâde Medresesi	93
9. Hafız Hüseyin Efendi Medresesi	94

PRIŞTİNE MEDRESELERİ

1. Fâtih Sultan Mehmed Medresesi	101
2. Pir Nâzır (Piri/Pîri Nâzır) Medresesi	102
3. Emir Alâaddin Medresesi	104
4. Beşâret Kethüda (Bey) Medresesi	104
Beşâret Kethüda Medresesi Tayin Kayıtları	106
5. Ali Bey Medresesi	111
Ali Bey Medresesi Tayin Kayıtları	112
6. Şeyh Hindî Medresesi	113
Şeyh Hindî Medresesi Tayin Kayıtları	114
7. Sultan Selim Medresesi	116

8. Libyan Köyü Medresesi	117
9. Yanova Köyü Medresesi	117
VULÇITRİN MEDRESELERİ	119
1. Gâzi Ali Bey Medresesi.....	122
2. İsa Bey Medresesi.....	124
3. Çarşı Câmii Medresesi.....	124
YAKOVA MEDRESELERİ	125
1. Hadım Süleyman Ağa Medresesi	131
2. Büyük Medrese	132
3. Küçük Medrese	134
GİLAN MEDRESELERİ.....	137
Atik Câmi Medresesi	142
MİTROVİÇA MEDRESELERİ	145
Gâzi İsa Bey Medresesi	150
DOBURÇAN MEDRESELERİ	151
Doburçan Medresesi	152
BİBLİYOGRAFYA	155

ÖNSÖZ

Kosova’da XIV. yüzyılın sonlarından başlayıp XIX. yüzyılın sonuna kadar devam eden Osmanlı hâkimiyetinin en önemli kurumlarından biri de medreselerdir. Bölgede kurulan ve yaklaşık beş asır boyunca faaliyetlerine devam eden medreselerin tarihsel olarak gelişimini tespit etmek amacıyla hazırlanan bu çalışmada medreselerin şehirlere ve yüzyıllara göre dağılımı incelenmiş ve çok sayıda yeni medrese literatüre kazandırılmıştır.

XIV. yüzyılda Osmanlıların Balkanlardaki fetih hareketlerinin bir sonucu olarak Osmanlı topraklarına ve Osmanlı sistemine dâhil edilen Kosova coğrafyasındaki şehirlerin İslam kültürüne eklemlenmesindeki en önemli araçlardan biri de vakıf olarak kurulan medreseler olmuştur. Kosova coğrafyasının Osmanlı hâkimiyeti altında kaldığı beş asırlık süre içerisinde kurulan medreseler, Osmanlı eğitim sisteminin bir parçasıydı ve Osmanlı ilim ve zihniyetini bütün Osmanlı coğrafyasına olduğu gibi Kosova’ya da taşıyordu. Bu şekilde XIV. yüzyılın sonlarından itibaren kurulan medreseler, Balkanlarda İslamlaşmanın bir aracı oldular ve Osmanlı hâkimiyeti Balkanlarda en önemli dönüşümü medreseler aracılığıyla gerçekleştirdi. Kosova’daki Osmanlı medreseleri, Balkanların bu önemli

bölgesini fikir, düşünce ve zihniyet bakımından etkilemiş ve şekillendirmiş bir kurum olarak Osmanlı medeniyetinin güçlü kurumsal yapılarının başında gelmektedir. Sayıları yüzü aşan bu eğitim kurumları, Balkan coğrafyasının Müslüman toplumunun inşasında ve onların Osmanlı kimliğini kazanmasında şüphesiz çok önemli tarihi bir role sahipti.

Kosova'daki Osmanlı medreseleri, Osmanlıların XV. yüzyılın ikinci yarısında burada başlattıkları iskân faaliyetlerinin neticesi olarak kurulmaya başlamıştır. Osmanlıların fethettikleri büyük şehir ve kasabalarda Müslüman Türk nüfusun iskânıyla beraber ortaya çıkan eğitim ihtiyacı medreselerle karşılanmaya çalışılmış ve başta Osmanlı padişahları ve beylerbeyileri olmak üzere sancak beyleri, saray ağaları, kadılar ve müderrisler Prizren, İpek, Priştine, Vulçitrın, Yakova gibi şehirlerde kurdukları vakıflar ile medreselerin açılmasına öncülük etmişlerdir. XV. yüzyılın ortalarında Kosova'da kurulmaya başlanan medreseler XX. yüzyıl başlarına kadar varlığını sürdürmüş ve bu süreçte kadı, müderris, âlim ve şair olarak yüzlerce Osmanlı bürokrat ve entelektüelinin yetişmesine katkı sağlamıştır.

Medrese, bir müderrisin kontrolünde sınırlı sayıdaki öğrencinin eğitim aldığı bir müessese olarak öncelikle bulunduğu bölgenin dinî hizmetlerini yürütecek, eğitim verecek ve yargı alanında hizmet edecek elemanları yetiştiriyordu. Medrese bu şekilde hem bölgesel olarak hem de bütün Osmanlı Devleti'nin ve toplumun ihtiyaç duyduğu bu hizmet alanlarındaki personeli yetiştirerek sistem içerisinde istihdam edilmesini sağlıyordu. Osmanlı medresesi, sadece bilgi sahibi bir toplum inşâ etme gayesi taşı mıyordu. Medrese, toplumun ihtiyaç duymuş olduğu bütün alanlarda eğitilmiş personel ihtiyacını da karşılıyordu. Bunların başında ise dinî hizmetler geliyordu. Osmanlı medreselerinden mezun olan talebeler buldukları bölgelerdeki câmilerde imamlık, müezzinlik, kayyumluk gibi mesleklerin yanı sıra almış oldukları matematik eğitiminin

düzeyine göre kâtiplik, muhasebecilik, câbîlik gibi hizmetleri de yürütüyor ve bu alanlarda da istihdam edilebiliyorlardı. Eğer medrese müderrisi, hukuk alanında meşhur bir müderris ise talebelerine bu alanlarda da ders vererek onların ileride Osmanlı hukuk sistemine dâhil olarak kadılık, müftülük, nâiblik gibi hizmetler yürütecek donanıma sahip olmasını sağlıyor ve onların bu alanlarda da istihdam edilmesinin yolunu açıyordu.

Kazasker ruznamçe defterleri incelendiği zaman Kosova kökenli kadı ve müderrisleri tespit etmek mümkün olmaktadır. Özellikle de ruznamçelerde Kosova kökenli olan veya Kosova'da görev yapmış olması dolayısıyla Kosova şehirlerinden birine nispetle anılan çok sayıda kadı ve müderris tespit edilebilmektedir. Ayrıca Kosova'da yetişmiş şairlerin de büyük oranda medrese eğitimi almış kimseler olduğunu söyleyebiliriz. Kosova ulemasının henüz biyografik bir derlemesi mevcut olmadığı için bunlar hakkında yorum yapma imkânına sahip değiliz. Kosova'da yetişmiş olan medrese mensuplarının bir kısmının da eğitim alanında hizmet ederek müderris unvanıyla kendi bölgelerinde veya Kosova dışında eğitim hizmeti verdiklerini de biliyoruz.

Kosova medreseleri konusunda öncü çalışmalar olmasaydı bu çalışmanın ortaya çıkması uzun bir zaman alacaktı. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Osmanlıların Balkanlardaki beş asırlık mimarî mirasını incelediği çalışması bunların başında gelmektedir. (*Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri: Romanya-Macaristan I*, İstanbul 1979; *Yugoslavya II-III*, İstanbul 1981; *Bulgaristan Yunanistan Arnavutluk IV*, İstanbul 1982). Ayverdi'nin "Yugoslavya'da Türk Âbideleri ve Vakıfları" başlıklı makalesi de bölge medreselerinin tespitinde önemli araştırmaların başında gelmektedir. Kosova'nın yerel tarihçisi Raif Vırmıça yazdığı çok sayıda eserle bölgedeki Osmanlı şehirlerini ve eserlerini tanıtmıştır. Bölge hakkında Hasan Kaleşi, Semavi Eyice, Mehmet Z. İbrahimgil, Neval Konuk, Mucize

Ünlü, Hacer Tuncer, Skender Rizaj, Muhammed Aruçi, Sa-
dullah Gülten, Nefize Güler, Fetnan Derviş, Hadi Taç, Hanife
Alaca, Arzu T. Terzi, Nimetullah Hâfız, Mücahit Asım, Kre-
nar Doli, Osman Baymak, Kemal Özergin, İsmail Eren gibi
araştırmacılar tarihi ve kültürel incelemeler yapmıştır.

Kosova medreselerinin beş asırlık bir süre içinde incelendiği
bu çalışma sonucunda çok sayıda yeni medrese tespit edilmiş
ve bunların kuruluş tarihleri, personel durumu ve öğrenci
sayıları çeşitli kaynaklara dayalı olarak ortaya konulmaya ça-
lıılmıştır. Özellikle yukarıda zikredilen kaynaklarda neşre-
dilen vakfiyeler ve Rumeli Kazaskerliği Ruznamçeleri, XVI-
XIX. yüzyıllarda bilinmeyen çok sayıda medresenin varlığını
gün yüzüne çıkarmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkışında medrese araştırmalarına yö-
nelmemiz konusundaki teşvikleri önemli rol oynayan Hoca-
mız Prof. Dr. İsmail Erünsal'a teşekkür borçluyuz. İSAM'daki
araştırmalarımız esnasında daima desteğini gördüğümüz Bi-
rol Ülker Bey de esere sürekli ilgisiyle katkı sağladı. Doç. Dr.
Ercan Alan, Vakıflar Arşivi'nde bulunan ve XVI-XVII. yüz-
yıla ait kayıtları ihtiva eden bir ruznamçeyi bizimle paylaştı.
Kendisine neşre hazırlamakta olduğu bu çalışmanın verilerini
bizimle paylaştığı için teşekkür borçluyuz. Çalışmanın bir ki-
tap olarak ortaya çıkışında emeği geçen herkese minnettarlı-
ğımızı ifade ederiz.

Bilgin Aydın-Rıfat Günalan